

UČESTALOST I MEĐUODNOSI KOREKTIVNIH I PREVENTIVNIH ODGOJNIH POSTUPAKA MAJKI DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: svibanj, 2009.
Prihvaćeno: studeni, 2009.
UDK 37.018.1 – 053.4

Eva Anđela Delale¹
Ninoslava Pećnik²
Pravni fakultet Sveučilišta u
Zagrebu
Studijski centar socijalnog rada

SAŽETAK

Roditelji sudjeluju u regulaciji djetetovog ponašanja širokim repertoarom svojih postupaka. Preventivni odgojni postupci određeni su kao postupci prihvatanja djeteta i poticanja poželjnog ponašanja. Korektivni odgojni postupci odnose se na roditeljske reakcije na dječje neprimjereno ponašanje s namjerom da se ono ispravi, a uključuju postupke kažnjavanja i alternative kažnjavanju. Na prigodnom uzorku majki šestogodišnjaka (N=329) utvrđeno je da one najviše koriste preventivne odgojne postupke, zatim alternative kažnjavanju pa kažnjavanje. Među najzastupljenijim postupcima poticanja poželjnog ponašanja su izražavanje priznanja djetetu za njegova nastojanja i tješnje djeteta kad je uznemireno, dok je dopuštanje donošenja odluka djetetu najmanje zastupljeno. Od ispitivanih postupaka kažnjavanja majke izvještavaju da u prosjeku nekoliko puta mjesečno koriste vikanje na dijete, a nekoliko puta godišnje udaranje po stražnjici. Od alternativa kažnjavanju u prosjeku svakodnevno koriste pohvale, tjedno pokazuju primjerom i objašnjavaju pravila ponašanja, nekoliko puta mjesečno nadziru djetetovo ponašanje, a nekoliko puta

Ključne riječi:

preventivni roditeljski odgojni postupci, korektivni roditeljski odgojni postupci, kažnjavanje, alternative kažnjavanju.

¹ Dr.sc. Eva Anđela Delale, psihologinja, e-mail: andelale@yahoo.com

² Prof.dr.sc. Ninoslava Pećnik, psihologinja, e-mail: ninapecnik@net.hr

godišnje ga nagrađuju materijalnim nagradama. Dobivene povezanosti roditeljskih postupaka ukazuju na različitost prirode ponašanja roditelja usmjerenih korigiranju nepoželjnih ponašanja djeteta od načina kojima roditelji potiču poželjno ponašanje. Preusmjeravanjem središta interesa teorije i empirijskih istraživanja s nepoželjnih roditeljskih postupaka poput kažnjavanja na alternative kažnjavanja i preventivne odgojne postupke daje se doprinos razvijanju spoznaja o pozitivnom roditeljstvu.

UVOD

Roditelji u pravilu teže tome da njihova djeca nauče izbjegavati ponašanja koja bi im mogla narušiti sigurnost, zdravlje ili razvoj odnosno koja ugrožavaju druge osobe u djetetovoj okolini. Vođenje i usmjeravanje djeteta u usvajanju socijalno prihvatljivog načina ponašanja i izražavanja emocija, odnosno regulacija djetetovog ponašanja (prema samoregulaciji) jedna je od temeljnih roditeljskih odgovornosti (Cleaver, 2006.).

Prilikom reguliranja dječjeg ponašanja roditelji primjenjuju širok raspon odgojnih postupaka. Roditeljski odgojni postupci odnose se na »specifične postupke koje roditelji koriste kako bi usmjeravali postupke svoje djece« (Bukatko i Dahler, 2001.: 485).

Za označavanje roditeljskog ponašanja u kontekstu regulacije djetetovog ponašanja koriste se, uz roditeljske odgojne postupke, i pojmovi »odgajanje« i »discipliniranje«. Jezična poteškoća u korištenju termina »discipliniranje« je što u hrvatskom jeziku on ima svojevrsnu negativnu konotaciju, vezan je uz represivni i restriktivni kontekst te je bliži pojmu kažnjavanja nego podučavanja i učenja prema njegovom latinskom značenju. Martin i Colbert (1997.) smatraju kako discipliniranje podrazumijeva podučavanje, a ne kažnjavanje te da uključuje »postupke pomaganja djetetu kako bi uvidjelo posljedice svojih postupaka, kako bi se naučilo samokontroli te kako bi pronašlo alternative neprihvatljivom ponašanju« (Martin i Colbert, 1997.: 42). S druge strane, u pregledu dominantnih shvaćanja prirode primarne socijalizacije kroz noviju povijest (Schaffer, 1996.; Delale, 2001.; Pećnik, 2008.) pojam discipliniranja ključan je u opisivanju jednog od tradicionalnih, jednosmjernih modela socijalizacije, tzv. modela konflikta. Za razliku od ovog modela koji rješenje sukoba traži u poslušnosti roditeljskom autoritetu, model uzajamnosti, koji odražava suvremeno, relacijsko shvaćanje socijalizacije, uzima u obzir ponašanja i interpretacije i roditelja i djeteta, a socijalizaciju vidi kao proces uzajamne prilagodbe. Iako je u ovom radu korišten termin »roditeljski odgojni postupci«, prilikom opisa modela discipliniranja Strausa i Fauchier (2007.) radi dosljednosti u korištenju pojmova zadržana je originalna terminologija ovih autora.

KOREKTIVNI I PREVENTIVNI RODITELJSKI ODGOJNI POSTUPCI

Straus i Fauchier (2007.) navode kako u novijoj literaturi nema dominantne definicije discipliniranja. Postojeće definicije povezuju discipliniranje s netjelesnim aspektima brige za

dijete, ali su nejasne, nespecifične i često se izjednačavaju s bilo čim što roditelji rade kako bi odgajali dijete, odnosno sa svim što roditelji rade, a što utječe na moralni i psihološki razvoj djeteta. Ovakvo određenje ne pruža osnovu za razlikovanje discipliniranja od niza drugih zadataka roditelja pri odgoju djeteta, potrebnih za djetetov zdravi razvoj te je preširoko da bi bilo korisno (Straus i Fauchier, 2007.).

Stoga Straus i Fauchier (2007.) uvode pojmove **preventivnog i korektivnog discipliniranja**³. Oba podrazumijevaju neophodni dio socijalizacije jer roditelji uz preventivne moraju napraviti mnoštvo korektivnih postupaka, s obzirom na postepenost sposobnosti djeteta da samo regulira svoje ponašanje. Preventivni disciplinski koraci ključni su za sprečavanje pojave neprimjerenog ponašanja djeteta. Međutim, oni samo reduciraju neprimjereno ponašanje, a ne eliminiraju ga, budući da je ono u odrastanju djeteta neizbježno (Straus i Fauchier, 2007.).

Korektivno discipliniranje odnosi se na roditeljske reakcije koje slijede nakon dječjeg nepoželjnog ponašanja, a kojima roditelji ispravljaju neprimjereno ponašanje djeteta (Straus i Fauchier, 2007.). Ovo određenje poslužilo je kao temelj definicije »korektivnih odgojnih postupaka kao ponašanja roditelja s namjerom da se ispravi percipirano neprimjereno ponašanje djeteta« (Delale, 2009.).

Preventivno discipliniranje u odnosu na korektivno, predstavlja postupke roditelja koji se događaju i prije no što se dogodi neprimjereno ponašanje, kako do njega ne bi došlo i/ili kako bi se razvijala poželjna ponašanja kod djeteta. Preventivni roditeljski postupci zamišljeni su šire, ne nužno s namjerom sprečavanja neprimjerenih ponašanja, nego kao pristup prihvatanja i poticanja djeteta (Straus i Fauchier, 2007.). S obzirom na navedeno, **preventivni odgojni postupci** definirani su kao »postupci prihvatanja djeteta i poticanja poželjnog ponašanja te predstavljaju ona ponašanja roditelja prema djetetu koja nisu u neposrednoj vezi s neprimjerenim ponašanjem djeteta« (Delale, 2009.).

Razlika između preventivnih i korektivnih roditeljskih postupaka upravo je u tome prethode li ili slijede neprimjereno ponašanje djeteta. Ovakvo određenje roditeljskih odgojnih postupaka podrazumijeva da korektivni odgojni postupci odgovaraju užem značenju pojma »discipliniranje« odnosno »korektivna disciplina« (Straus i Fauchier, 2007.). Zajedno s preventivnim oni predstavljaju roditeljske odgojne postupke (Delale, 2009.). Slijedom toga, u ovom radu roditeljski odgojni postupci podijeljeni su na preventivne i korektivne, pri čemu korektivni uključuju kažnjavanje i alternative kažnjavanju.

KOREKTIVNI RODITELJSKI ODGOJNI POSTUPCI: KAŽNJAVANJE I ALTERNATIVE KAŽNJAVANJU

Bukatko i Daehler (2001.: 485) određuju kažnjavanje kao »primjenu averzivnih podražaja ili ukidanje povlastica kako bi se smanjila učestalost nepoželjnog ponašanja«. Straus i Fauchier

³ Eng. *preventative and corrective discipline*.

(2007.) naglašavaju da korektivna disciplina nije sinonim za kažnjavanje, dok Gershoff (2002. b) navodi da se kažnjavanje može smatrati dijelom discipliniranja ili sredstvom postizanja discipline, a razlika u odnosu na discipliniranje je da kazna može biti korištena i relativno izolirano, bez učenja i vođenja (Gershoff, 2002.b). Za razliku od navedenog, Holden (2002.) jasnije navodi da discipliniranje općenito obuhvaća poučavanje djeteta i vođenje, dok je namjera kažnjavanja zaustaviti ponašanje djeteta koje roditelj smatra nepoželjnim. Kazna se tako koristi relativno izolirano, bez podučavanja i usmjeravanja, a razlikuju se tjelesni i ne-tjelesni postupci kažnjavanja. Netjelesni postupci uključuju psihološke oblike kažnjavanja ili zabrane kao posljedice neposluha, primjerice oduzimanje privilegija djetetu kao što su gledanja televizije ili džeparca. Prema Maleš i Kušević (2008.) iza definicija kazne stoje različite teorije kažnjavanja djece u obitelji te je, bez obzira kojem se objašnjenju kazne priklonili, u suštini kažnjavanja da dijete osjeti nelagodu koja će osigurati da se takvo ponašanje ne ponovi. Ove autorice predlažu podjelu na pet osnovnih načina kažnjavanja djece: tjelesno i verbalno kažnjavanje, ukidanje privilegija, ograničavanje slobode djetetova kretanja i zadavanje djetetu dodatnih obveza.

Kažnjavanje se u ovom istraživanju smatra dijelom korektivnih odgojnih postupaka. **Kažnjavanje** predstavlja »postupke primjene averzivnog podražaja roditelja nakon nekog neprimjerenog ponašanja djeteta s namjerom da se zaustavi ili smanji ponašanje djeteta koje roditelj smatra nepoželjnim« (Delale, 2009.).

Alternative kažnjavanju također čine »korektivne odgojne postupke. Međutim, to su postupci roditelja nakon nekog neprimjerenog ponašanja s namjerom da se regulira ponašanje djeteta koje roditelj smatra nepoželjnim i koji ne uključuju primjenu averzivnog podražaja. To su, primjerice, objašnjavanje i podučavanje, ignoriranje neprimjerenog ponašanja, nagrađivanje, nadzor i slično« (Delale, 2009.). Socolar (1997., 2005.) kao alternative tjelesnom kažnjavanju najčešće istražuje nadzor, oponašanje uzora i ignoriranje. Osim vrste roditeljskih odgojnih postupaka, ista autorica ukazuje i na važnost konzistentnosti u discipliniranju i načina discipliniranja kao konteksta koji ima posljedice na učinke discipliniranja. Alternative kažnjavanju još su nedovoljno definiran konstrukt. Tako Lezerle i Kuhn (2005.), temeljem provedene meta analize 26 istraživanja, a također i Straus i Fauchier (2007.) ističu kako je ponekad s obzirom na kontekst za neke postupke teško odrediti predstavljaju li alternative kažnjavanju ili kažnjavanje. To se posebno odnosi na postupke oduzimanja privilegija, nadoknade štete i davanja dodatnih obaveza, *time out* -isključivanja djeteta, odnosno slanja djeteta u mirni kutak, izoliranja i uskraćivanja kontakta djetetu i druge.

PREVENTIVNI ODGOJNI POSTUPCI U DOSADAŠNJIM ISTRAŽIVANJIMA

Pojašnjavanje sadržaja roditeljskih preventivnih odgojnih postupaka u znanstvenoj i stručnoj literaturi tek predstoji. U literaturi o roditeljskim postupcima od nedavno se nailazi

na pojam »pozitivna disciplina« (Nelsen, 1996.; Berk, 2002.; Durrant, 2007.) koji se odnosi na roditeljske postupke koji potiču i ohrabruju poželjno ponašanje djeteta. Umjesto da čekaju da se djeca loše ponašaju, roditelji grade pozitivan i surađujući odnos s djetetom, služe kao dobar primjer, razgovaraju s djecom i predviđaju zahtjevne situacije, uče ih da unaprijed znaju kako postupati i nagrađuju ih kad postupaju dobro te time reduciraju mogućnosti za neprihvatljive oblike ponašanja (Zahn-Waxler i Robinson, 1995., prema Berk, 2002.). Pozitivan i surađujući odnos s roditeljima odražava se na razvoj savjesti u obliku odgovornog ponašanja i brige za druge. To se nastavlja i na stariju dob djeteta (Kochanska i Murray, 2000., prema Berk, 2002.) i povećava dječje osvrtnost na roditeljske zahtjeve jer djeca osjećaju predanost odnosu s roditeljem. Roditelji koji anticipiraju potrebe i zahtjeve djeteta unaprijed će poduzeti korake kojima će ih potaknuti na poželjne aktivnosti, što djeluje preventivno na eventualnu pojavu neprimjerenog ponašanja djeteta (Holden i West, 1989., prema Berk, 2002.). Kada roditelji pomažu djeci postići prihvatljiva ponašanja koja mogu koristiti umjesto zabranjenih postupaka, smanjuje se potreba za kaznom.

Dok određenje pozitivne discipline koje daje Berk (2002.) obiluje primjerima preventivnih odgojnih postupaka roditelja, Nelsen (1996.: 8) definira pozitivnu disciplinu kao »proces u kojem djeca i roditelji odlučuju o pravilima na obostranu korist«. Prema Nelsen (1996.) roditelj u okviru pozitivne discipline omogućuje djetetu da uči iz prirodnih posljedica svog ponašanja, pa je ovo određenje pozitivne discipline bliže prethodno definiranim korektivnim negoli preventivnim odgojnim postupcima. Sanders i Cann (2002.) također među temeljne roditeljske vještine pozitivnog roditeljstva uvrštavaju i svladavanje lošeg ponašanja, što se odnosi i na korektivne roditeljske odgojne postupke, dok se ostale vještine pozitivnog roditeljstva uglavnom može poistovjetiti s preventivnim postupanjem roditelja. Za konceptualizaciju preventivnih postupaka u ovom istraživanju relevantno je i istraživanje Davidov i Grusec (2006.) o povezanosti roditeljske responzivnosti (pravovremenog i primjerenog odgovaranja roditelja na potrebe djeteta) i roditeljske topline sa socio-emocionalnim funkcioniranjem djece od 6 do 8 godina. Preventivni postupci u ovom istraživanju preklapaju se s dimenzijom roditeljske topline, dok bi responzivnost većinom bila zahvaćena korektivnim odgojnim postupcima alternativnim kažnjavanju. Implikacije ovih spoznaja su da će se jednostavnom globalnom procjenom roditeljskog ponašanja vjerojatno skriti važne povezanosti i otkriti relativno malo o procesima koji su njegovoj podlozi. Suprotno tome, diferenciran pristup roditeljskim odgojnim postupcima može unaprijediti razumijevanje dječjeg razvoja otkrivanjem različitih načina kroz koje roditelji mogu unapređivati kompetencije vlastite djece. Preventivni odgojni postupci, kao i alternative kažnjavanju, tek su djelomično zahvaćeni postojećim mjerama roditeljskog ponašanja (Mussen, 1970.; Leahy, 1981., prema Profaca, 2002.; Gabelica Šupljika, 1996.). Unatoč tome što je potreba za određenjem pozitivnog roditeljstva prisutna već godinama u istraživačkom i praktičnom radu s roditeljima, težište na ispitivanju oblika i odrednica disfunkcionalnog roditeljstva još je uvijek daleko veće nego usmjerenost na pozitivne aspekte roditeljstva, što se odražava na operacionalizaciju i određenje pojmova.

CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Roditelji odgovaraju na neprimjereno ponašanje i zahtjevne ili izazovne situacije u odnosu sa svojom djecom širokim repertoarom ponašanja. Važno je da ona budu predmetom istraživanja, budući da neki načini roditeljskog ponašanja mogu povećati vjerojatnost da se ponašanja djeteta ponovno pojavljuju, dok ih drugi postupci reduciraju (Thompson i sur., 2002.). Roditelji svojim postupcima također mogu pojačati ili smanjiti intenzitet dječjeg nepoželjnog ponašanja. Eskalacija neprihvatljivog ponašanja kod predškolske djece povezana je s roditeljstvom koje je distancirano i neosjetljivo, grubo ili mu nedostaje pozitivni emocionalni ton (Maccoby i Martin 1983.; Grusec i Goodnow 1994.; Kochanska i Aksan, 1995.; Kuczynski 2002.; Thompson i sur., 2002.).

U ovom istraživanju su, temeljem recentnih konceptualizacija regulatornog aspekta roditeljskog ponašanja, definirane dvije kategorije roditeljskih odgojnih postupaka. **Preventivni odgojni postupci** određeni su kao postupci prihvatanja djeteta i poticanja poželjnog ponašanja te predstavljaju ona ponašanja roditelja prema djetetu koja nisu u neposrednoj vezi s neprimjerenim ponašanjem djeteta (primjerice ohrabrivanje djeteta da izrazi svoje mišljenje, da donosi odluke, vođenje računa o djetetovim željama, pokazivanje razumijevanja djetetu kada je uznemireno). Korektivni roditeljski odgojni postupci odnose se na roditeljske reakcije na dječje neprimjereno ponašanje s namjerom da se ono ispravi, a uključuju postupke **kažnjavanja** (tjelesno kažnjavanje i psihološka agresija) i **alternative kažnjavanju** (nagrađivanje djeteta za prestanak nepoželjnog ponašanja, objašnjavanje/podučavanje i nadzor).

Cilj istraživanja bio je utvrditi učestalost ovako definiranih korektivnih i preventivnih odgojnih postupaka majki predškolske djece te ispitati njihov međusoban odnos. Time bi se provjerila postavka Strausa i Fauchier (2007.) kako su roditeljska prevencija i korigiranje nepoželjnog ponašanja djeteta dvije povezane, ali odvojene dimenzije.

METODA

SUDIONICI ISPITIVANJA

U ispitivanju je sudjelovalo 329 majki djece predškolske dobi koja su većinom tijekom godine u kojoj je provedeno ispitivanje krenula u školu. Obuhvaćeno je 190 majki djece u redovnom programu vrtića Grada Zagreba, koja su tijekom odrastanja, duže od jedne godine proveli u vrtiću te 139 majki djece koja godinu dana prije osnovne škole pohađaju predškolu⁴ i prije toga tijekom odrastanja nisu svakodnevno pohađala predškolsku ustanovu dulje od pola godine ukupno. Prosječna dob majki iznosi 35,31 godina, a varira u rasponu od

⁴ Ili tzv. malu školu.

25 do 50 godina. Istraživanjem su obuhvaćene majke djece rođene u rasponu od 08. travnja 1999. do 25. listopada 2001. godine. Prosječna dob djeteta o kojem su majke izvještavale u istraživanju bila je šest godina i osam mjeseci. Podjednak je broj majki dječaka (52,7%) i djevojčica (47,3%).

POSTUPAK

Prva faza ispitivanja podrazumijevala je prevođenje opsežnog instrumentarija koji prethodno nije korišten u hrvatskom kontekstu, kao i prilagodbu pojedinih skala potrebama istraživanja. Ova faza obuhvaćala je i provođenje pilot istraživanja na 15 roditelja djece šestogodišnjaka, koji nisu bili obuhvaćeni glavnim istraživanjem, uz individualnu i grupnu primjenu. Svrha je bila jezična evaluacija i međukulturalna prilagodba upitnika te procjena vremenskih ograničenja i opsega istraživanja.

Druga faza odnosila se na provođenje glavnog ispitivanja u razdoblju od ožujka do srpnja 2007. godine obuhvatom majki šestogodišnjaka na području Grada Zagreba. Podaci su prikupljeni na tri načina: u 11 vrtića Grada Zagreba, u prostorima gdje se odvijala predškola, u tri osnovne škole tijekom upisa djece u prvi razred osnovne škole te individualno. Formiran je prigodan uzorak predškolske djece koja su polaznici redovnih vrtića i predškole, a ispitivanje je provedeno u dječjim vrtićima: Hrvatski Leskovac, Leptir, Botinec, Jabuka, Gajnice, Špansko, Trnsko, Cvrčak. Individualnom primjenom obuhvaćene su majke dječjih vrtića Siget, Velika Gorica, Malešnica, Kozari Bok, zatim majke iz OŠ Ravnice, OŠ Dubrava, OŠ Borovje, iz obiteljskog centra Velika Gorica te majke djece u sportskim aktivnostima.

Ispitivanje je bilo anonimno i dobrovoljno, realizirano uz dozvolu Grada Zagreba te u dogovoru s ravnateljima i djelatnicima vrtića i škola. Većina ispitivanja provedena je na tematskim roditeljskim sastancima vezanim uz polazak u školu, u skupinama od prosječno osam sudionica. Tijekom individualne primjene vraćeno je 73% podijeljenih upitnika, a postotak vraćanja upitnika, kao i odaziv majki varirao je ovisno o ustanovi u kojoj je istraživanje provedeno. Ukupno je 220 (66,9%) sudionica sudjelovalo u grupnoj, a 109 (33,1%) u individualnoj primjeni ili kod kuće. Nisu se pokazale statistički značajne razlike u ispitivanim varijablama s obzirom na način sudjelovanja sudionica u istraživanju te je zaključeno da je opravdano sve podatke obuhvatiti zajedno. Ispitivanje su provodili voditelj istraživanja i trenirani anketari, studenti završnih godina Studijskog centra socijalnog rada.

INSTRUMENTARIJ I OPERACIONALIZACIJA VARIJABLI

Preventivni odgojni postupci

Podaci o **preventivnim odgojnim postupcima** majki prikupljeni su primjenom dviju subskala Skale roditeljskih postupaka (Profaca, 2002.). Ovaj instrument nastao je na

osnovi modifikacije Skale odgojnih postupaka (*Child-Rearing Practices Report*) čiji je autor Leahy (1981., prema Profaca, 2002.). U ovom istraživanju korištene su subskale Prihvaćanje i harmoničnost te Poticanje na samoaktualizaciju. Prihvaćanje i harmoničnost opisuju postupke roditelja kojima se iskazuje prihvaćanje reakcija djeteta, razumijevanje njegovih želja te usklađenost s potrebama djeteta. Poticanje na samoaktualizaciju odnosi se na postupke roditelja kojima se dijete potiče i ohrabruje na izražavanje svoje osobnosti, stavova i sposobnosti.

U istraživanju Delale (2009.) nije potvrđena faktorska struktura Proface (2002.), što je bilo očekivano budući da su dvije subskale izvučene iz konteksta veće skale. Međutim, korelacija dviju subskala formiranih od tvrdnji prema istraživanju autorica visoka je i značajna ($r = 0,78$), što ukazuje na to da dva faktora mjere gotovo istu stvar. Faktorskom analizom glavnih komponenata uz Varimax rotaciju ekstrahirana su dva faktora. Tri tvrdnje sačinjavaju jedan, a sedam tvrdnji drugi faktor, nedosljedno apriornim postavkama autorice, zbog čega ih je teško interpretirati. Korelacije tvrdnji s ukupnim rezultatom sve su visoke i značajne na razini $p < 0,01$, a količina objašnjene varijance iznosi 54,33%. Primjenom faktorske analize višeg reda ekstrahiran je faktor drugog reda pri čemu je objašnjeno 74,95% varijance faktora prvog reda te je skala nazvana Skala prihvaćanja djeteta i poticanja na samoaktualizaciju, što odgovara preventivnim postupcima, odnosno roditeljskim odgojnim postupcima usmjerenim poticanju poželjnog ponašanja djece. Koeficijent unutarnje konzistencije je zadovoljavajuć i za deset tvrdnji iznosi 0,84.

Ukupan rezultat zbroj je procjena na deset tvrdnji. Svaku tvrdnju sudionice procjenjuju na skali od (0) – *uopće se na mene ne odnosi* do (4) – *u potpunosti se odnosi na mene*. Mogući raspon rezultata na faktorima je od 0 do 40. Viši rezultat znači da su prisutniji roditeljski odgojni postupci usmjereni prihvaćanju i poticanju poželjnog ponašanja djeteta.

Korektivni roditeljski odgojni postupci

Korektivni roditeljski odgojni postupci obuhvaćaju dvije vrste roditeljskih postupaka: postupke **kažnjavanja** i **alternative kažnjavanja**. Podaci o korektivnim roditeljskim odgojnim postupcima prikupljeni su Inventarom dimenzija discipliniranja (Straus i Fauchier, 2007.) koje obuhvaćaju 26 postupaka discipliniranja. Iz njega je za potrebe istraživanja formirana Skala korektivnih roditeljskih odgojnih postupaka (Delale, 2009.).

Primjenom se od majki tražilo da navedu jedan primjer izrazito neprimjerenog ponašanja djeteta u protekloj godini te da potom procijene učestalost vlastitih postupaka, odnosno reakcija na djetetovo neprimjerenog ponašanje. Neprimjerenog ponašanje definirano je kao ponašanje djeteta koje majka doživljava neprimjerenim, smatra da ga je potrebno promijeniti ili želi prestanak tog ponašanja. Također, može biti postupak djeteta koje majka priželjkuje, a dijete ga ne izvodi. Neki primjeri neprimjerenog ponašanja djeteta koje su majke opisale su: *uporno odbija pospremiti igranje, svađa se i tuče s bratom ili sestrom, udara*

mlađeg brata i svaljuje krivnju na njega, počinje plakati ili je grub/a i neposlušan/na kada nešto nije po njegovom/njenom, psuje, govori ružne riječi.

Majke su procjenjivale navedene postupke zaokružujući jedan od predloženih odgovora na skali od jedan do šest gdje N znači nikada, (1) – *niste prošle godine, ali jeste godinu prije*, (2) – *nekoliko puta godišnje*, (3) – *nekoliko puta mjesečno*, (4) – *nekoliko puta tjedno*, (5) – *svakodnevno* i (6) – *svakodnevno u više navrata*.

Faktorskom analizom (Delale, 2009.) nije empirijski potvrđena podjela na devet kategorija koju su Straus i Fauchier (2007.) postavili u originalu. Različita učestalost i varijabilitet roditeljskih postupaka discipliniranja interferiraju i narušavaju očekivano formiranje faktora. Ograničavanjem na dva faktora dobiveno je interpretabilno faktorsko rješenje.

Formirana Skala roditeljskih korektivnih postupaka sadrži 15 tvrdnji kojima se objašnjava 39,05% varijance ukupnih rezultata, a odnosi se na roditeljske postupke koji su reakcija na neprimjereno dječje ponašanje. Osam postupaka odnosi se na **kažnjavanje**, a sedam postupaka koji nisu kažnjavanje predstavljaju **alternative kažnjavanju**. Kažnjavanje obuhvaća tvrdnje koje su prema apriornoj podjeli autora u začetku sačinjavale dimenzije tjelesnog kažnjavanja i psihološke agresije, dok alternative kažnjavanju obuhvaćaju postupke objašnjavanja, nagrađivanja i nadzora djeteta. Veći rezultat na dvije subskale ukazuje na veću učestalost roditeljskog korištenja korektivnih postupaka: postupaka kažnjavanja kao i na veću učestalost postupaka alternativa kažnjavanju. Teorijski raspon rezultata iznosi od nula do 48 za kažnjavanje, a od nula do 42 za alternative kažnjavanju, budući da je uz procjenu na skali od šest stupnjeva ponuđen odgovor nikada, odnosno da roditelj nije nikada postupao na način naveden u tvrdnji.

Koeficijent unutarnje konzistencije iznosi 0,77 za cijelu skalu, za kažnjavanje 0,72, a za alternative kažnjavanju 0,74. Iako je broj čestica s početnih 26 smanjen na 15, modifikacija je opravdana budući da faktorska struktura pokriva različite dimenzije roditeljskih postupaka. Korelacija između ovih dvaju oblika roditeljskih postupaka umjerena je, ali značajna, ($r=0,34$, $p<0,01$), što prema Straus i Fauchier (2007.) odražava stupanj u kojem su roditelji angažirani u pokušaju ispravljanja neprimjerenog ponašanja svog djeteta. Korelacije s ukupnim rezultatom Skale korektivnih postupaka vrlo su visoke i iznose 0,78 za subskalu postupaka kažnjavanja, i 0,85 za postupke alternativne kažnjavanju ($p<0,01$).

REZULTATI I RASPRAVA

PREVENTIVNI RODITELJSKI ODGOJNI POSTUPCI

Skala prihvaćanja djeteta i poticanja na samoaktualizaciju obuhvaća (1) postupke majki kojima iskazuju prihvaćanje djetetovih reakcija, razumijevanje djetetovih želja i usklađenost s djetetovim potrebama te (2) postupke kojima se dijete potiče i ohrabruje na izražavanje svoje osobnosti, stavova i mogućnosti (Profaca, 2002.: 57). Navedeni opis odgovara prirodi

preventivnih odgojnih postupaka roditelja. Prosječni odgovori na pojedinim tvrdnjama navedenih preventivnih postupaka u ukupnom uzorku (N=329) prikazani su u tablici 1.

Tablica 1.

Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata majki na česticama Skale prihvatanja djeteta i poticanja na samoaktualizaciju (N=329)

Skala prihvatanja djeteta i poticanja na samoaktualizaciju	M	SD
1. Potičem dijete da uvijek učini najbolje što može.	3,5	0,75
2. Tješim dijete i pokazujem razumijevanje kad je uznemireno.	3,7	0,58
3. Dopuštam djetetu da donese mnoge odluke.	2,9	0,91
4. Kad planiram nešto za obitelj, obično vodim računa o djetetovim željama.	3,3	0,75
5. Ohrabrujem dijete da izrazi svoje mišljenje.	3,5	0,73
6. Dopuštam djetetu da sudjeluje u igrama i koristi igračke namijenjene djeci suprotnog spola.	3,2	1,07
7. Dopuštam djetetu da isprobava nove mogućnosti i nove stvari.	3,3	0,88
8. Govorim djetetu da cijeni njegove pokušaje i uspjehe.	3,7	0,68
9. Potičem dijete da razmišlja o životu i da bude radoznalo.	3,5	0,81
10. Najveće zadovoljstvo nalazim u svom djetetu.	3,7	0,60

Kao što se vidi u tablici 1., prosječne procjene na pojedinim tvrdnjama Skale prihvatanja djeteta i poticanja na samoaktualizaciju variraju od $M=2,9$ do $M=3,7$, što znači da majke u prosjeku procjenjuju da se tvrdnje *uglavnom* ili *u potpunosti* odnose na njih. Među najzastupljenijima su postupci tješnja djeteta kad je uznemireno i izražavanja priznanja djetetu za njegova nastojanja. Najmanja je zastupljenost dopuštanja donošenja odluka djetetu, što može ukazivati na slabo ostvarivanje participativnih prava djeteta u obitelji. Ukupni rezultati na skali kreću se u rasponu od 0 do 40, što pokriva čitav teorijski raspon skale, međutim uvidom u distribuciju uočava se odstupajući rezultat, bez kojeg je raspon skale 14-40, a krivulja jasno pomaknuta prema pozitivnim vrijednostima skale. Kolmogorov-Smirnovljev-im testiranjem normalnosti distribucije pokazalo se da je negativno asimetrična ($K-S-Z=2,17$, $p<0,01$), pri čemu je uz aritmetičku sredinu ($M=34,1$, $SD=5,02$) dominantna vrijednost 36, a središnja vrijednost 35. Prema tome, majke izvještavaju o visokoj prisutnosti odgojnih postupaka usmjerenih poticanju poželjnog ponašanja djece.

Rezultati na Skali roditeljskih postupaka u originalnom obliku, unatoč većem broju tvrdnji, također su imali negativno asimetričnu distribuciju (Gabelica-Šupljika, 1996.). Profaca (2002.) ne navodi deskriptivne podatke koje bismo mogli iskoristiti za usporedbu s podacima dobivenim u ovom istraživanju.

Uočljiva minimalna razlika u odstupanjima u odgovorima majki može odražavati opću prisutnost preventivnih postupaka među majkama šestogodišnjaka, ali može biti i posljedica ograničenja metode prikupljanja podataka, odnosno samoiskaza. Iako je ponekad jedini način da se dođe do određenih podataka, samoiskaz ima nedostatke koji proizlaze iz selektivnosti pamćenja i percepcije te nedovoljnog uvida u vlastito tipično ponašanje, kao i uslijed sklonosti davanju socijalno poželjnih odgovora.

KOREKTIVNI RODITELJSKI POSTUPCI KAŽNJAVANJA I ALTERNATIVA KAŽNJAVANJU

Rezultati samoprocjene učestalosti roditeljskih korektivnih postupaka kažnjavanja i alternativa kažnjavanju prikupljeni Skalom korektivnih roditeljskih postupaka navedeni su u tablici 2.

Tablica 2.

Prosječna učestalost korektivnih odgojnih postupaka majki i distribucija odgovora
(u postocima*)

Roditeljski korektivni postupci		Nikada	niste prošle god, ali jeste godinu prije (1)	nekoliko puta godišnje (2)	nekoliko puta mjesečno (3)	nekoliko puta tjedno (4)	Svakodnevno (5)	svakodnevno u više navrata (6)	M (SD)	N
Kažnjavanje										
Psihološka agresija	4. Koliko ste često povisili glas ili vikali na dijete?	2,7	0,9	15,8	29,5	31,0	12,5	3,0	3,4 (1,23)	314
	20. Kad se dijete loše ponašalo, koliko ste mu često rekli da je lijeno, neuredno, nepromišljeno ili nešto slično?	39,2	9,1	26,7	11,9	6,7	2,1	0,3	1,4 (1,43)	316
	7. Koliko ste često nastojali učiniti da se dijete osjeća posramljeno ili krivo?	42,6	11,9	25,8	9,1	4,6	1,2	0,3	1,2 (1,29)	314
	12. Koliko ste često bili suzdržani; ponašajući se hladno ili odbijajući grliti i ljubiti dijete?	55,0	10,9	17,0	6,4	2,7	2,1	0,3	0,9 (1,28)	311

Nastavak tablice 2.

	Roditeljski korektivni postupci	Nikada	niste prošle god, ali jeste godinu prije (1)	nekoliko puta godišnje (2)	nekoliko puta mjesečno (3)	nekoliko puta tjedno (4)	Svakodnevno (5)	svakodnevno u više navrata (6)	M (SD)	N
Tjelesno kažnjavanje	9. Koliko ste često udarili po stražnjici, pljusnuli ili udarili dijete?	25,2	12,8	36,8	16,4	3,6	0,3		1,6 (1,17)	314
	5. Koliko ste često protresli ili zgrabili dijete kako biste privukli njegovu pažnju?	50,5	13,7	18,2	6,7	2,1	2,4	1,2	1,0 (1,36)	312
	10. Koliko ste često koristili kuhaču, šibu ili remen?	67,2	10,0	13,1	4,6	1,2	0,3		0,6 (1,00)	317
	25. Koliko ste često isprali djetetu usta sapunom, stavili nešto ljuto ili papreno na jezik ili uradili nešto sl.?	90,0	4,9	1,2	0,3			0,3	0,1 (0,52)	318
	Alternative kažnjavanju									
Nadzor	23. Koliko ste često provjerili ponašanje djeteta kako biste ga uhvatili da radi nešto dobro?	13,4	3,3	13,7	17,9	16,4	23,1	6,1	3,2 (1,8)	309
	14. Koliko ste često rekli djetetu da ga promatrate i pazite što je napravilo?	16,1	5,2	20,4	13,7	12,5	23,4	5,5	3,0 (1,86)	318
	22. Koliko ste često provjerili ponašanje djeteta kako biste ga uhvatili da radi nešto loše?	20,4	6,1	21,0	17,0	12,2	15,2	3,6	2,5 (1,78)	314
Nagrada	11. Koliko ste često pohvalili dijete nakon što je konačno prestalo s lošim ponašanjem ili što se dobro ponašalo?	1,2	1,2	3,0	7,0	19,8	40,7	22,2	4,7 (1,18)	313
	15. Koliko ste često djetetu dali novac ili druge stvari nakon što je konačno prestalo s lošim ponašanjem ili što se dobro ponašalo?	34,0	4,9	27,1	15,8	10,3	3,3	0,6	1,8 (1,53)	316
Objašnjavanje / podučavanje	1. Koliko ste često djetetu objasnili pravila kako biste spriječili ponavljanje neprimjerenog ponašanja?	1,8	1,5	7,3	14,9	25,5	33,1	11,2	4,2 (1,29)	314
	16. Kako ste često pokazali ili demonstrirali djetetu kako napraviti nešto na pravilan način?	0,9	0,3	10,3	15,8	25,2	35,6	7,0	4,1 (1,20)	313

*Razliku do 100% odgovora za svaki roditeljski postupak predstavlja postotak majki koje nisu odgovorile na pojedino pitanje

Ukupni rezultati na subskali postupaka kažnjavanja kreću se u rasponu od 0 do 33, što ne pokriva čitav teorijski raspon skale (0-48). Aritmetička sredina na subskali kažnjavanja iznosi $M=10,2$ ($SD=5,6$). Podijeli li se prosječni ukupan rezultat s brojem tvrdnji, prosječni skalni rezultat za učestalost postupaka kažnjavanja iznosi $M=1,28$. Kako ova vrijednost upućuje na odgovor (1) *niste prošle godine, ali jeste godinu prije* može se zaključiti da u prosjeku majke iskazuju relativno rijetko korištenje postupaka kažnjavanja. Ovaj rezultat može odražavati objektivno stanje, ali je moguće i da je dijelom posljedica spomenutih ograničenja metode prikupljanja podataka. Naime, sklonost davanju socijalno poželjnih odgovora mogla je dovesti do podcjenjivanja učestalosti kažnjavanja djeteta.

Ukupni rezultati na subskali postupaka alternativnih kažnjavanju kreću se u rasponu od 0-41, što pokriva gotovo čitav teorijski raspon (0-42) ($M=23,5$, $SD=6,81$). T-testom utvrđena je statistički značajna veća samoprocjena učestalosti postupaka alternativnih kažnjavanju od postupaka kažnjavanja ($t=-29,32$, $p<0,01$). Prosječni skalni rezultat ($M=3,36$) pokazuje da je prosječna učestalost postupaka alternativnih kažnjavanju u kategoriji odgovora (3) *nekoliko puta mjesečno*.

Za obje vrste korektivnih postupaka testiranjem simetričnosti distribucija rezultata na subskalama utvrđeno je da su normalno distribuirane ($K-Z-S=1,31$, $p>0,05$ za kažnjavanje; $K_Z_S=1,20$, $p>0,05$ za alternative kažnjavanju), međutim postoje velika odstupanja za pojedine roditeljske postupke, pa je u tablici 2. prikazana učestalost pojedinih roditeljskih postupaka kažnjavanja i alternativa kažnjavanju. Prema teorijskoj podjeli autora originalnog instrumenta (Straus i Fauchier, 2007.), kažnjavanje obuhvaća kategorije tjelesnog kažnjavanja i psihološke agresije, a alternativne kažnjavanju obuhvaćaju postupke u kategorijama objašnjavanja/podučavanja, nadzora i nagrađivanja.

Podaci u tablici 2. pokazuju kako prosječna učestalost pojedinih postupaka **kažnjavanja** majki varira od $M=0,1$ ($SD=0,52$) do $M=3,4$ ($SD=1,23$). Najmanja je učestalost postupka ispiranja usta djetetu i stavljanja nečeg paprenog u usta, što je učinilo 6,7% majki. Najčešći je postupak kažnjavanja povisivanje glasa i vikanje na dijete s prosječnom učestalošću $M=3,4$ ($SD=1,23$) koja pokazuje da majke pri neprimjerenom ponašanju svog djeteta koriste ovaj postupak kažnjavanja nekoliko puta mjesečno, što odstupa u odnosu na učestalost svih drugih postupaka kažnjavanja. Samo 2,7% majki navodi da nikada ne postupa na taj način s djetetom, dakle gotovo sve majke povisuju glas i viču na dijete, a više od tri četvrtine majki (76%) povisuju glas i viču na dijete po nekoliko puta mjesečno.

Nadalje, kada se radi o psihološkoj agresiji, 42,6% majki navodi kako nikada ne posramljuje dijete, više od trećine navodi kako ih posramljuje **nekoliko puta godišnje**, a trećina nekoliko puta mjesečno i češće. Preko pola ispitanih majki procjenjuje kako se nikada ne ponaša hladno i odbijajuće u situacijama djetetovog neprimjerenog ponašanja, dok svaka deveta majka to radi nekoliko puta mjesečno ili češće. Također, 39,2 % majki navodi kako nikada ne govori djetetu da je lijeno, neuredno i nepromišljeno, trećina ih navodi kako to govori nekoliko puta godišnje, a samo nešto manje od trećine nekoliko puta mjesečno i češće.

Svi navedeni postupci osim vikanja događaju se dominantno učestalošću od nekoliko puta godišnje, a u prosjeku predstavljaju događaje koji se događaju jednom u dvije godine.

U još rjeđe spadaju postupci tjelesnog kažnjavanja, pa polovina majki u uzorku izjavljuje da nikada nisu protresle ili zgrabile dijete, dok polovina majki ipak ima iskustvo ovakvog postupanja s djecom. Još više majki (67,2 %) nije nikada koristilo kuhaču, šibu ili remen; no jedna četvrtina to radi nekoliko puta godišnje. Međutim, 36,8 % majki udarilo je dijete po stražnjici nekoliko puta godišnje, 16,4 % to radi mjesečno, a samo 25,2 % majki nikada nije udarilo dijete po stražnjici. Iako četvrtina majki nije dijete nikada udarilo po stražnjici, četvrtina majki navodi kako ove postupke koristi nekoliko puta mjesečno i češće (tablica 2.).

Prosječna samoprocjena učestalosti pojedinih postupaka **alternativnih kažnjavanja** varira od minimalno $M=1,8$ ($SD=1,53$) do maksimalno $M=4,7$ ($SD=1,18$). Zanimljiv je rezultat za dvije vrste postupaka koje Straus i Fauchier (2007.) svrstavaju u kategoriju discipliniranja nagrađivanjem. Među alternativama kažnjavanja najmanja je procjena učestalosti postupaka davanja nagrade u novcu ili drugim stvarima za prestanak neprimjerenog ponašanja ili za dobro ponašanje djetetu ($M=1,8$). Majke navode kako relativno rijetko koriste nagrađivanje novcem i stvarima (u prosjeku **nekoliko puta godišnje**), iako gotovo trećina majki koristi materijalne nagrade nekoliko puta mjesečno i češće (30%). Najčešće među alternativama kažnjavanja je korištenje pohvala, pri čemu prosječan rezultat ($M=4,7$), ukazuje na svakodnevno korištenje ovog postupka. Dvije trećine majki (62,9%) procjenjuje kako pohvaljuje djecu svakodnevno, a 19,8% tjedno. Majke također navode kako učestalo koriste i postupke objašnjavanja i podučavanja: prema prosječnim vrijednostima i pravila ($M=4,2$) i demonstriranje ($M=4,1$) koriste se tjedno. Više od trećine majki procjenjuje kako svakodnevno djetetu pokazuju vlastitim primjerom što treba raditi i objašnjavaju pravila. Postupke nadzora, prema njihovim iskazima majke koriste mjesečno kako bi provjerile je li dijete uključeno u neku poželjnu ($M=3,2$) ili nepoželjnu ($M=2,5$) aktivnost ili kako bi upozorile dijete da ga promatraju ($M=2,9$).

Ukupno uzevši, iskazi majki o učestalosti pojedinih korektivnih postupaka ukazuju na to da šestogodišnjaci obuhvaćeni istraživanjem od navedenih postupaka kažnjavanja u prosjeku nekoliko puta mjesečno doživljavaju vikanje i nekoliko puta godišnje udaranje po stražnjici. Kad su u pitanju korektivni postupci koji su alternativa kažnjavanju, u prošloj godini svakodnevno su doživljavali pohvale, dok su im majke tjedno demonstrirale i objašnjavale pravila ponašanja, nekoliko puta mjesečno ih nadzirale, a nekoliko puta godišnje nagrađivale novcem ili drugim materijalnim nagradama.

Osvrt na samoprocjene učestalosti ispitivanih oblika kažnjavanja upućuje na zaključak da majke češće izvještavaju kako koriste oblike tjelesnog kažnjavanja i psihološke agresije koji odgovaraju društveno prihvaćenijim oblicima nasilja prema djeci, što je u skladu s nalazima koje je temeljem retrospektivnog iskaza studenata o nasilju doživljenom u vlastitom djetinjstvu dobila Pećnik (2003.). Maleš i Kušević (2008.) utvrdile su u ispitivanju djece sedmih i osmih razreda osnovne škole u Zagrebu kako 47% djece izjavljuje da nikada nije bilo tjelesno

kažnjavano. Osim što su izvor podataka djeca, a ne majke, obuhvaćena djeca u istraživanju Maleš i Kušević (2008.) starijeg su uzrasta. Kako se zna da se roditeljski postupci u funkciji dobi mijenjaju, očekuje se da je postotak djece koja doživljavaju određene oblike kažnjavanja znatno različit. Primjerice, 13% osnovnoškolaca doživjelo je udarce šibom ili remenom po tijelu u istraživanju Maleš i Kušević (2008.), dok je u našem istraživanju kuhaču, šibu ili remen doživjelo 32.8% djece različitom učestalošću. Maleš i Kušević (2008.) također nalaze da 65% djece doživljava vikanje i vrijeđanje od roditelja, dok u našem istraživanju više od tri četvrtine majki (76 %) navodi kako povisuje glas i više na djecu učestalošću nekoliko puta mjesečno, a vrijeđa ih (govori im da su lijeni, nepromišljeni i neuredni) više od polovine majki (60,8%). Iako je teško uspoređivati postupke prema djeci s obzirom na različitu metodologiju ova dva istraživanja, zabrinjavajuće je da je kažnjavanje prema djeci mlađe dobi zastupljeno u tolikoj mjeri, s obzirom na učinke koje ovakvi postupci mogu imati na psihološki rast i razvoj djece (Gershoff, 2002.a; Pećnik, 2006.).

Durrant i suradnici (2003.) istraživali su tjelesno kažnjavanje u uzorku majki iz Kanade i Švedske. Trećina kanadskih majki je koristilo tjelesno kažnjavanje jednom tjedno ili češće, dok ga je istom učestalošću koristilo samo 5% majki iz Švedske. Također, 67% Kanađanki i 95% Šveđanki je koristilo tjelesno kažnjavanje rjeđe od jednom tjedno. Unatoč metodološkim razlikama, usporede li se njihovi rezultati s rezultatima u ovom istraživanju, uočava se znatna sličnost s rezultatima koji su utvrđeni za majke iz Švedske. Nešto više od 5% majki navodi kako koristi postupke tjelesnog kažnjavanja više puta tjedno ili češće, a između 80% i 95% je raspon u kojem navedene postupke koriste manje od jednom tjedno (tablica 2.). Rezultati su očekivani s obzirom na zakonske odredbe vezane uz tjelesno kažnjavanje djece, koje su u Hrvatskoj sličnije švedskim negoli kanadskim odredbama. Naime, u Hrvatskoj i Švedskoj tjelesno kažnjavanje je zabranjeno zakonom, dok su u kanadskim zakonima navedeni neki uvjeti pod kojima je tjelesno kažnjavanje djece prihvatljivo.

Što se tiče učestalosti pojedinih alternativa kažnjavanju, prosječni rezultati dobiveni na subskalama u originalnom obliku (Straus i Fauchier, 2007.) pokazuju da je u uzorku američkih majki veća učestalost objašnjavanja koje majke koriste svakodnevno, dok se kod nas ono, prema iskazima majki u prosjeku koristi tjedno. Američke majke također nešto češće od hrvatskih koriste i nadzor (tjedno naspram mjesečno), dok se nagrađivanje u obje zemlje koristi podjednako učestalošću.

Skala korektivnih roditeljskih postupaka nova je mjera roditeljskih odgojnih postupaka i nudi roditeljima raspon odgovora kojima se zahvaća učestalost pojavljivanja pojedinog postupka, što je jedna od njenih prednosti. Budući da je skala nova te da su alternative kažnjavanju rijetko bile predmetom istraživanja, rezultate je teško usporediti s rezultatima drugih istraživanja. Primjerice, u istraživanju Maleš i Kušević (2008.) zastupljeni su tjelesni i netjelesni oblici kažnjavanja te ponašanje bez kažnjavanja, ali ponašanje bez kažnjavanja nije opisano. Nadalje, postupke alternativne kažnjavanju u istraživanjima se poistovjećuje s pozitivnom disciplinom i pozitivnim roditeljstvom (Jansen, 2008.; Nelsen, 1996.; Davidov

i Grusec, 2006.), što je važno razlikovati s obzirom na operacionalizaciju varijabli u ovom istraživanju.

MEĐUSOBNI ODNOSI POSTUPAKA KAŽNJAVANJA, ALTERNATIVA KAŽNJAVANJU I PREVENTIVNIH POSTUPAKA

Utvrđena je pozitivna i umjerena povezanost između roditeljskih postupaka kažnjavanja i alternativa kažnjavanju ($r=0,34$, $p<0,01$). Majke koje navode kako više kažnjavaju svoju djecu, istodobno navode kako koriste više alternativa kažnjavanju, i obrnuto. Međutim, iznos koeficijenta korelacije ide u prilog tumačenju da je opravdano razlikovati ove dvije vrste korektivnih postupaka. Budući da obje vrste postupaka roditelji često koriste kombinirano tijekom reakcija na dječje neprimjereno ponašanje, ova pozitivna povezanost odražava stupanj u kojem su roditelji angažirani u pokušaju da isprave neprimjereno ponašanje svog djeteta. To je u skladu s mjerom **napora uloženog u discipliniranje** koju kao jednu od predloženih mogućnosti objašnjenja povezanosti postupaka kažnjavanja i alternativa kažnjavanju navode autori Inventara dimenzija discipliniranja (Straus i Fauchier, 2007.). Roditelji koji ulažu veći napor u discipliniranje djeteta kažnjavanjem, ulažu veći napor i putem postupaka alternativnih kažnjavanju i obrnuto.

Složenija je povezanost korektivnih roditeljskih postupaka s postupcima poticanja poželjnog ponašanja, odnosno s preventivnim odgojnim postupcima, koji se ne događaju u kontekstu reakcije na neprimjereno dječje ponašanje. U ukupnom uzorku povezanost kažnjavanja i poticanja je negativna je i niska, a iznosi $r=-0,22$ ($p<0,01$). Dakle, majke koje u većoj mjeri posežu za postupcima kažnjavanja prilikom reakcija na dječje neprimjereno ponašanje u postupanju s djecom značajno manje koriste preventivne postupke poticanja poželjnog ponašanja. Povezanost korištenja alternativa kažnjavanju i preventivnih roditeljskih postupaka nije značajna $r=0,08$ ($p>0,05$). Prema tome, nije utvrđena povezanost između postupaka alternativnih kažnjavanju kojima majke reagiraju na dječje neprimjereno ponašanje i poticanja poželjnog ponašanja djece kada roditelji ne reagiraju na neprimjereno dječje ponašanje.

Utvrđena pozitivna povezanost korektivnih postupaka kažnjavanja i alternativa očekivana je i u skladu je sa spomenutim postavkama Strausa i Fauchier (2007.) o ulaganju većeg napora u obje vrste roditeljskih postupaka. Potvrđeno je očekivanje o negativnoj povezanosti korištenja postupaka kažnjavanja i poticanja dječjeg poželjnog ponašanja, ali nema pozitivne povezanosti korištenja postupaka alternativa kažnjavanju i poticanja dječjeg primjerenog ponašanja. Oba nalaza govore u prilog različitosti prirode ponašanja majki usmjerenih korigiranju neprimjerenih i nepoželjnih ponašanja djeteta od načina na koje majke u svakodnevnom životu postupaju s djecom, prihvaćaju ih, usmjeravaju i potiču na željena ponašanja.

ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja učestalosti odgojnih postupaka majki šestogodišnjaka ukazuju na relativno visoku prisutnost preventivnih roditeljskih postupaka te na samoprocjenu učestalijeg korištenja alternativa kažnjavanju od postupaka kažnjavanja. Također su utvrđeni međusobni odnosi između ovih aspekata roditeljskog ponašanja, što predstavlja značajan teorijski doprinos istraživanja. Pritom treba napomenuti kako se način na koji su operacionalizirani roditeljski odgojni postupci u istraživanju mogao odraziti na rezultate, odnosno visinu povezanosti između pojedinih vrsta odgojnih postupaka. Primjerice, za preventivne postupke majke su navodile stupanj slaganja s navedenim tvrdnjama, dok su kod korektivnih postupaka procjenjivale učestalost vlastitog ponašanja. Procjenjivanjem učestalosti obiju vrsta postupaka u budućim istraživanjima vjerojatno bi se unaprijedila saznanja o učestalosti preventivnog postupanja s djecom. Pojašnjavanje roditeljskog ponašanja iz perspektive preventivnih odgojnih postupaka u znanstvenoj i stručnoj literaturi tek predstoji i predstavljat će doprinos operacionaliziranju preventivnih roditeljskih postupaka.

Mogućnosti generalizacije rezultata u ovom istraživanju ograničava i korištenje prigodnog uzorka. Odaziv roditelja djece predškolske dobi na sudjelovanje u istraživanjima posebna je poteškoća na koju valja ukazati, budući da se najčešće radi o roditeljima koji rade i koji nerijetko imaju više od jednog djeteta. Motiviranje roditelja ukazivanjem na važnost roditeljstva, vještina, postupaka i resursa kojima raspolažu, kao i na važnost sudjelovanja u ovakvim istraživanjima kako bismo saznali o roditeljstvu u hrvatskom kontekstu, ponovno okuplja roditelje željne da unaprijede svoje roditeljske vještine, a oni kojima bi podaci i rezultati istraživanja najviše koristili ostaju isključeni. Prednost ovog istraživanja je što su obuhvaćene majke djece koja ne polaze vrtić, pa je ove majke bilo lakše okupiti te se smanjila pristranost dobivenih rezultata u smislu obuhvata istraživanjem samo motiviranih majki, ali i majki na čije postupke prema djetetu je mogao utjecati društveni sustav skrbi o djeci. Iskustvo pokazuje da je tijekom provođenja ovakvih istraživanja osim motiviranja odgajatelja, neophodan pozitivan stav ravnatelja i drugih službi u vrtiću ili školi prema provođenju istraživanja te njihov uvid u dobiti koje oni imaju iz toga, na razini znanstvenog doprinosa i praktičkih implikacija istraživanja.

Podaci prikupljeni u istraživanju temelje se na samoiskazu, odnosno samoprocjenama majki. Kao što je već navedeno, uz samoiskaz se vežu brojni nedostaci, poput iskrenosti sudionika, kognitivnih distorzija ili nepoznavanja vlastitog ponašanja sudionika. U ovom istraživanju majke su se trebale prisjetiti primjera dječjeg neprimjerenog ponašanja u proteklih godinu dana i potom procjenjivati učestalost vlastitih postupaka nakon tog događaja. Ovakav pristup usmjerava majke na određenu situaciju, a ne na općenito postupanje s djetetom, što je jedna od prednosti provedenog istraživanja koja djelomično smanjuje nedostatke samoiskaza kao metode prikupljanja podataka.

Unatoč navedenim nedostacima, istraživanje je omogućilo uvid u samoprocjene učestalosti odgojnih postupaka majki u hrvatskom kontekstu. Također je teorijskim do-

prinosom u operacionalizaciji roditeljskih odgojnih postupaka moguće jasnije praćenje poželjnih i nepoželjnih roditeljskih odgojnih postupaka. Do danas je prikupljeno puno podataka i razvijen je veliki broj intervencija vezan uz prevenciju i tretman zlostavljanja djece u obitelji (Pećnik, 2003.; Killen, 2001.). Međutim, kada se radi o roditeljskim odgojnim postupcima ponekad je teško utjecati na formirana uvjerenja, navike i stavove roditelja koji su se tradicionalno ukorijenili i šire su prihvaćeni od okoline u kojoj roditelji odgajaju svoju djecu. Iako je tjelesno kažnjavanje djece protuzakonito (Obiteljski zakon, NN, 162/98), rezultati ovog istraživanja pokazuju kako je ono još uvijek dio roditeljskog ponašanja prema djeci. Stavovi o opravdanosti tjelesnog kažnjavanja kod roditelja (Delale, 2009.), šire javnosti (Pećnik, Radočaj i Tokić, u tisku) pa čak i kod dijela akademske zajednice (Gershoff, 2002.a; Parke i sur., 2002.; Holden, 2002.; Baumrind i sur., 2002.; Gershoff 2002.b; Larzerelle i Kuhn, 2005.) variraju u rasponu od potpunog odbacivanja, do još uvijek prisutnog, djelomičnog prihvatanja ovog oblika nasilja prema djeci. Otvoreno je pitanje u kojoj mjeri zakonska zabrana tjelesnog kažnjavanja koja nije popraćena programima podrške alternativama nasilnim odgojnim postupcima može dovesti do promjene roditeljskog ponašanja. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na rizik od povećane primjene drugih neadekvatnih postupaka, primjerice psihološkog, umjesto tjelesnog kažnjavanja. Unatoč tome što je korištenje alternativa kažnjavanju učestalije od korektivnih postupaka kažnjavanja, visoka učestalost vikanja u ovom uzorku ukazuje zapravo na opasnost da se neadekvatni postupci tjelesnog kažnjavanja zamijene neadekvatnim kažnjavanjem psihološke prirode, umjesto da se roditelje podrži i pomogne u korištenju postupaka alternativnih kažnjavanju.

Nadalje, različitost prirode ponašanja majki usmjerenih korigiranju neprimjerenih i nepoželjnih ponašanja djeteta od načina kojima majke preventivno postupaju s djecom predstavlja teorijski doprinos koji obvezuje prenošenje roditeljima saznanja o važnosti roditeljskih postupaka koji se ne odnose samo na korigiranje nepoželjnih situacija, nego im pomaže u stjecanju znanja o alternativama kažnjavanju i njegovanju pozitivnog roditeljstva.

LITERATURA

1. Baumrind, D., Cowan, P. A. & Larzerelle, R. E. (2002). Ordinary physical punishment: Is it harmful? Comment on Gershoff. **Psychological Bulletin**, 128 (4), 580-589.
2. Berk, L. E. (2002). **Infants and children: Prenatal through middle childhood**. Boston: Allyn and Bacon.
3. Bukatko, D. & Daehler, D. W. (eds.), (2001). **Child development, a thematic approach**. Boston: Houghton Mifflin Company.
4. Cleaver, H. (2006). The influence of parenting and other family relationships. In: Aldgate, J., Jones, D., Rose, W. & Jeffery, C. (eds.), **The developing world of the child**. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 122-140.
5. Davidov, M. & Grusec, J. E. (2006). Untangling the links of parental responsiveness to distress and warmth to child outcomes. **Child Development**, 77 (1), 44 – 58.

6. Delale, E. A. (2001). **Povezanost percepcije roditeljskog stila odgoja, nekih karakteristika adolescenata i njihove emocionalne inteligencije.** Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
7. Delale, E. A. (2009). **Psihosocijalne odrednice odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi.** Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
8. Durrant, J. (2007). **Positive discipline: What it is and how to do it.** Save the children Sweden.
9. Durrant, J. E., Rose-Krasnor, L. & Broberg, A. G. (2003). Physical punishment and maternal beliefs in Sweden and Canada. **Journal of Comparative Family Studies**, 585-604.
10. Gabelica Šupljika, M. (1996). **Prosocijalno ponašanje djece predškolske dobi i neke karakteristike njihovih roditelja.** Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
11. Gershoff, E. T. (2002a). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. **Psychological Bulletin**, 128 (4), 539-579.
12. Gershoff, E. T. (2002b). Corporal punishment, physical abuse, and the burden of proof: Reply to Baumrind, Lazerle, and Cowan (2002), Holden (2002), and Parke (2002). **Psychological Bulletin**, 128 (4), 602-611.
13. Grusec, J. E. & Goodnow, J. J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values - A reconceptualization of current points of view. **Developmental Psychology**, 30 (1), 4-19.
14. Grusec, J. E., Goodnow, J. J. & Kuczynski, L. (2000). New directions in analyses of parenting contributions to children's acquisition of values. **Child Development**, 71, 205 – 211.
15. Holden, G. W. (2002). Perspectives on the effects of corporal punishment: Comment on Gershoff. **Psychological Bulletin**, 128 (4), 590–595.
16. Jansen, S. (2008). **Nenasilan odgoj djece.** U: Daly, M. (ur.), **Roditeljstvo u suvremenoj Europi: pozitivan pristup.** Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 39-60.
17. Killén, K. (2001). **Izdani: zlostavljana djeca su odgovornost svih nas.** Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
18. Kochanska, G. & Aksan, N. (1995). Mother-child mutually positive affect, the quality of child compliance to requests and prohibitions, and maternal control as correlates of early socialization. **Child Development**, 66, 236-254.
19. Kuczynski, L. (ed.), (2002). **Handbook of dynamics in parent-child relations.** Thousand Oaks: Sage.
20. Larzelere, R. E. & Kuhn, B. R. (2005). Comparing child outcomes of physical punishment and alternative disciplinary tactics: A meta-analysis. **Clinical Child and Family Psychology Review**, 8 (1), 1-37.

21. Maccoby, E. E. & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In: Mussen, P. H. (ed.), **Handbook of child psychology**, vol. 4. New York: Willey.
22. Maleš, D. & Kušević, B. (2008). Kako djeca doživljavanju kažnjavanje u obitelji? **Dijete i društvo**, 10 (1/2), 49-68.
23. Martin, C. A. & Colbert, K. K. (1997). **Parenting: A life span perspective**. McGraw-Hill Higher Education.
24. Nelsen, J. (1996). **Positive discipline**. New York: Ballantine books.
25. Obiteljski zakon (1993). **Narodne novine**, 162/1998.
26. Parke, R. D., Killian, C. M., Dennis, J., Flyr, M. L., McDowell, D., Simpkins, S., Kim, M. & Wild, M. (2002). Managing the external environment: The parent and child as active agents in the system. In: Kuczynski, L. (ed.), **Handbook of dynamics in parent-child relations**. Thousand Oaks: Sage, 247-269.
27. Pećnik, N. (2003). **Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece**. Jastrebarsko: Slap.
28. Pećnik, N. (2006) Prilog odbacivanju tjelesnog kažnjavanja djece. **Dijete i društvo**, 8, 177-199.
29. Pećnik, N. (2008). Suvremeni pogledi na dijete, roditeljstvo i socijalizaciju. **Dijete i društvo**, 10 (1/2), 99-115.
30. Pećnik, N., Radočaj, T. & Tokić, A. Uvjerjenja javnosti o ispravnim roditeljskim postupcima prema djeci najmlađe dobi. **Društvena istraživanja**. (u tisku)
31. Profaca, B. (2002). **Roditeljski stres i neke karakteristike emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta predškolske dobi**. Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
32. Sanders, M. & Cann, W. (2002). Promoting positive parenting as an abuse prevention strategy. In: Browne, K., Hanks, H., Stratton, P. & Hamilton, C. (eds.), **Early prediction and prevention of child abuse: A handbook**. Chichester: Wiley, 145-164.
33. Schaffer, H. R. (1996). **Social development**. Blackwel Publishing.
34. Socolar, R. R. S. (1997). A Classification scheme for discipline: Type, mode of administration, context. **Aggression and Violent Behavior**, 2(4), 355-364.
35. Socolar, R. R. S., Savage, E. & Keyes-Elstein, L. (2005). Factors that affect parental disciplinary practices of children aged 12 to 19 Months. **Southern Medical Journal**, 98 (12), 1181-1191.
36. Straus, M. A. & Fauchier, A. (2007). **Preliminary manual for the dimensions of discipline inventory (DDI)**. DD01Q5 Manual, 15-Jan-07, 1-29. Preuzeto sa: <http://pubpages.unh.edu/~mas2>. (17.01.2007.)
37. Thompson, M. J. J., Raynor, A., Cornah, D., Stevenson, J. & Sonuga-Barke, E. J. S. (2002). Parenting behaviour described by mothers in a general population sample. **Child care, Health & Development**, 28 (2), 149-155.

Eva Anđela Delale

Ninoslava Pećnik

Faculty of Law, University of Zagreb

Department of Social Work

FREQUENCY AND CORRELATION OF CORRECTIVE AND PREVENTIVE CHILD-REARING PRACTICES OF PRESCHOOLERS' MOTHERS

SUMMARY

Parents participate in regulating children's behaviour by a wide repertoire of their practices. Preventive child-rearing practices are defined as measures of accepting a child and encouraging its desired behaviour. Corrective parental practices refer to parents' reactions aimed at correcting children's inappropriate behaviour and include punishments and alternatives to punishment. The sample of six-year-olds' mothers (N=329) has revealed that they primarily use preventive child-rearing practices, then alternatives to punishment and punishments. The most common practices encouraging desired behaviour are expressing appreciation to a child for its efforts and consoling a child when upset. Allowing a child to make its own decisions is used at least. In reference to the punishment practices subject to this study, mothers report that on average they yell a few times a month and spank their child a few times a year. Alternatives to punishment include daily praise, and explaining rules of behaviour and acting as models to children weekly. Mothers monitor their child's behaviour a few times a week and give material awards a few times a year. The obtained correlations of parental practices indicate the differences in the nature of behaviour of parents oriented towards correcting inappropriate behaviour from the way the parents encourage desired behaviour. Redirecting the focus of attention in theory and empirical research from undesirable parental practices such as punishments to alternatives to punishment and preventive parental practices gives a contribution to development of the notion of positive parenting.

Key words: preventive parental child-rearing practices, corrective parental child-rearing practices, punishments, alternatives to punishment.

